

Historical Environment Renovation and Preservation in Kuldīga in Functional Context

Jana Jākobsone, Riga Technical University

Abstract – Author reviews Kuldīga property owners' wishes to improve historical buildings and environment functionality and it's possible influence on historical environment. Environment and cultural landscape is perceived as important value in planning preservation activities, but requirements of nowadays society determines necessity of functional elaborations of historical buildings and town environment in general. Examples of improvements in Kuldīga old town buildings – improvement of energy efficiency, building extensions, construction of lofts etc. – are analyzed.

Keywords – values, historical environment, functional improvement, responsibility for architecture.

I. INTRODUCTION

To develop historical centre of the town Kuldīga in the way “nowadays needs satisfaction does not affect needs to be satisfied for next generations” [1], sustainable planning principles has to be considered. Aims of sustainable environment are: preservation of cultural heritage, rational exploitation of buildings, improvement of public space, promotion of cultural interaction and integration of society, improvement of living space and conditions. There are three dimensions for sustainable environment – economical, social and environmental -, and its development has to be planned in balance [1].

The development strategy of Kuldīga is “..to preserve its unique cultural heritage – complex of old town and nature..” says in town development program [2]. At the same time balance between environment and cultural heritage preservation and economical development of territory is needed. Although cultural environment, cultural landscape is perceived as important value in planning preservation activities, however requirements of nowadays society determines necessity of functional elaborations

of historical buildings and town environment in general. To preserve the values what have mentioned inhabitants, specialists and tourists, sustainable development has to be considered. First of all values has to be defined, then most important functional elaborations and after that – borderlines has to be set to find the possibilities to implement.

II. VALUES OF KULDĪGA OLD TOWN

To set the acceptable functional historical environment elaborations, cultural values have to be defined, what has to be preserved and cannot be changed.

Structure of Kuldīga old town environment has some typical features:

- Roof landscape, what shows chronologically different building, planning structure and typical differences (materials, color etc.);
- Character of street building: compactness, scale, specific environment components;
- Composition, proportions, traditional building materials, color schemes and textures of size and facades;
- Medieval town street planning.

The content of Kuldīga cultural heritage is made from protectable and preservable features:

- All component parts are authentic, including later layers, what has no destructive impact;
- Space structure: silhouettes and panorama, sight perspectives, street network, reallocation, historical building, its scale and proportions, water drains and watercourses etc.;
- Cultural layer of archeology;
- Interaction of arts: ornamental art, artifact of building craft, technologies, local traditional materials, color, texture;

Fig. 1 and 2. Hotel “Metropole” – from the point of Kuldīga inhabitants, the best renovated building in old town. In accordance with building terminology – renovated building.

Fig. 3. Kuldīga municipality museum renovated according with conservation principles of historical buildings. In accordance with building terminology – restored building.

- Improvement of public space: landscape architecture, street greenery, street and square covering and surface engineering structure;
- Cultural landscape, what has formed from human and nature interaction;
- Interiors.

In total such values forms unique historical town environment, what cannot be radically changed, otherwise contextual balance would be destroyed.

In relation to Kuldīga historical centre values, such elements have to be mentioned:

- structure of medieval town planning;
- river Venta, ancient valley and waterfall (important geological and geomorphologic object) and Venta channel;
- ancient brick vault bridge;
- red clay tile roof landscape;
- medieval historical centre around river Aleksupīte;
- details of buildings: elements of building joinery (doors and ventilation panes above them, windows, jagged classifieds), entrance steps (perrons), hammered work (vanes, handrails, gates).

The value of Kuldīga historical centre is formed by landscape, where testimonials are remained as from human intentions to change the nature, as well from different ages describing cultural heritage objects.

The value of Kuldīga old town, as well as any other value of artwork, inhabitants define from the criteria understandable for themselves. For someone Venta waterfall with brick Vault Bridge is a value, for others – particular wooden cladding doors of an ancient building. The survey from 2009 shows, understanding of inhabitants is different from the specialists (heritage explorers and preservers) in this matter. For example, there answer of inhabitants on the question “Which of the buildings is the best renovated?!” was “it is a hotel *Metropole*”, but actually in the reconstructions there are no rules followed for principles of preservation of historical buildings. This building is built as new (Figures 1 and 2) [3].

While Kuldīga museum, what historical building conservation and renovation principles are followed, is mentioned by three inhabitants. Restored building shown in Figure 3 [3].

The result of survey shows – continuous society education is needed to renovate cultural heritage environment with important functional improvements, in accordance with principles, materials and methods of historical building preservation.

In the answer on question about Kuldīga old town most important values, inhabitants mostly mentioned generally recognized ones, which are advertised as a part of the town image, for example, ancient brick vault bridge and Venta waterfall, old town with its small streets and backyards, red clay tile roofs (Figure 4) [3]. In these answers details of buildings are not mentioned – like doors, transoms, woodcuts etc., which defines characteristics of historical buildings. Its uniqueness is expressed as craftsman hand work in particular building. In many Kuldīga old town buildings such details are authentic with natural patina.

Places inhabitants like and dislike, are showed in survey’s “map of feeling” in Figure 5. It shows that the values of Kuldīga old town are concentrated around brick Vault Bridge and Venta

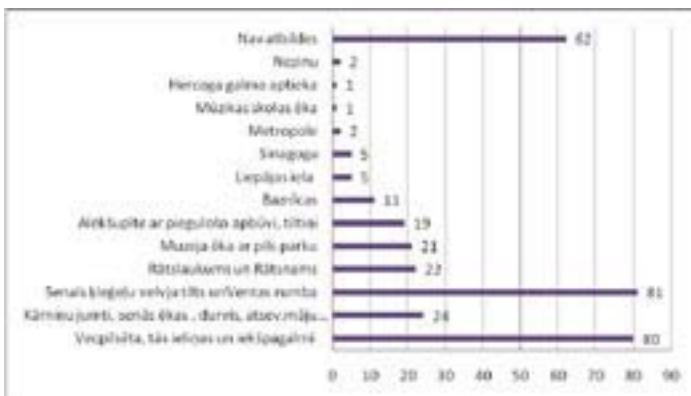

Fig. 4. Values of Kuldīga old town from inhabitant’s point of view.

Fig. 5. Map of feeling, what shows (according to the opinions of inhabitants) most valuable, pleasant, unpleasant, authentic and best renovated places in the old town. [4]

waterfall. As authentic objects are mentioned: brick Vault Bridge, Kalna and Rumba street, square of town hall. These places have to be preserved and renovated with a special care and understanding about historical values [4].

Is it functional improvement because of accessibility of nowadays technologies and materials or subjective emotional caprice of inhabitants to submit craftsman made ancient doors to plastic doors? In case of Kuldīga old town, the answer on this question is found in normative document – town building rules, that define possible improvements of historical buildings and environment.

Getting acquainted with these rules, what has to be followed in renovation process of historical buildings, very often inhabitants are not satisfied. According to citizen opinion – if they live in such unique place, the municipality and government has to provide financial support for building renovations. The answers to question – would you like to live in buildings that are built according to modern requirements, like – would you like to move to the many store block house outside the centre? – mostly were negative. The reasons are various: do not want to live in a block house; high expenses for heating; like to live in old town etc. On other hand, those who would like to move to block house outside the old town, mentioned reasons: there would not be bureaucratic obstacles; in the old town there is a lack of facilities and exists wooden heating etc [3].

III. FUNCTIONAL IMPROVEMENT OF HISTORICAL BUILDINGS AND ENVIRONMENT

There are different ways of environmental renovations and elaboration of historical town centers.

They are defined by different town development aspects:

- preserved the environment without essential substance loses, for example, Kuldīga and Cēsis, or an environment, where are big original substance loses (buildings, even blocks lost in the war), like Dobele, Talsi;
- historical environment legal frame – regulations, which regulates requirements of preservation, protection and renovation;
- political position – understanding of town council about necessity to preserve cultural heritage.

Kuldīga old town according with mentioned aspects is preserved without big subsistence losses – with medieval planning and a big

part of building from mid 19th century. Historical environment is protected by normative documents: the historical centre of the town is monument of town building and archeology (protected from 1969), where separate monuments of architecture, history, art and archeology are situated. Town building rules strictly define requirements for environment preservation. Political position of town council for many years has been to preserve and popularize cultural heritage. It is included in the town development program, where the main strategic guidelines are mentioned: “..to preserve its uniqueness of cultural heritage – complex of old town and nature” [2]. Historical centre is included in world heritage (UNESCO) temporary list of Latvia and has received award of European heritage.

Assessing these aspects and Kuldīga cultural environment, author has concluded that according to normative documents what regulates old town renovation processes, mostly restoration should be used – “renovation of building’s historical form, based on scientific research of historical information” [5], with small exceptions renovation is possible – “buildings or parts of them (capital repairs) to renovate buildings or their parts by replacing outworn bearing elements or constructions, as well as implementation of focused functional or technical improvements for the building without changing its size and function” [5].

Preferable functional improvements of owners of the buildings and other inhabitants mostly are related to renovation of building leaving town environment to the municipality. Working in municipality and hearing daily desires of owners about functional improvements of buildings, author concludes that most recognized are:

- increasing thermotechnic’s stability: heat insulation, replacing of windows and doors;
- modern communications: central water pipe, sewerage system, heating, internet, satellite TV;
- improvement of building’s visual and technical condition – replacement of bearing constructions, decoration of facade, roof change;
- function change for building or group of premises;
- enlargement of buildings – block up of outbuildings or increasing the number of stores;
- building the roof store;
- accessibility for disabled persons;
- visual communication objects (advertisement, information etc.).

Fig. 6 and 7. On the left – roof building does not respond to historical environment. On the right – building responds to environment.

IV. EXAMPLES OF KULDĪGA OLD TOWN BUILDING RECONSTRUCTIONS, BY ASSESSING DESIRES OF OWNERS TO IMPROVE FUNCTIONALITY

Summarizing the desires of building owners and assessing their implementation, it may be concluded: even so old town building regulations define strict requirements for renovation of historical environment and buildings, still functional improvement, if

they are not planned with a respect to the heritage of the past and if principles of historical building renovation are obeyed, undesirables and permanent marks can be brought to the historical environment. There are examples witnessing.

To build the roof store, it has to be lightened up. To preserve the Kuldīga old town traditional red clay tile roof landscape, it is prohibited to use plastic windows on the roof, but is allowed to build a roof store: “Building of reconstructed building roofs are formed with symmetric two slope or convex roof according to particular building’s architectural style and block context.” [6] In Figure 6 roof building can be seen as a result of wrong insulation, does not fit to building’s architectural style, block context and is not characteristic to historical environment. In Figure 7 historically based roof building can be seen (from the analogue examples of old town from the beginning of 20th century).

To improve energy efficiency of windows, building owners mostly desires to replace them with plastic frame windows with double glazed units. Until 2007 there was a compromise in the town – it was allowed to replace inside window frame (Figure 8). Such solution preserved outside window frames and improved heat stability. Still, allowing this activity, some solutions of window frames of particular buildings and ages were lost. Windows are one of the unique values of town building, because there are authentic, craftsman made window frames with hammered work details preserved in some buildings. To preserve total historical environment, it should not be replaced. To improve window energy efficiency, they should be regularly maintained: cleaned, painted and, if it is possible, to pack with rubber.

Insulation of historical building facades from outside is prohibited not only because of losing authentic decorations, but also because it is impossible to ensure cornice solution with jagged classifieds (Figure 10) characteristic for Kuldīga old town. In Figure 9 the building that is insulated from outside and where instead of cornice characteristic to Kuldīga old town, is constructed “wind box”.

It should not be promoted to extend the buildings in historical environment, where the main values are planning, buildings, which are preserved from the beginning of 19th century and its backyards, because that would destroy historical and traditional

Fig. 8. Improvement of window energy efficiency: replacement of inside wooden frame with plastic frame and double glazed units. Inside sash is without split and with wide part of frame, without profiling – that does not fit to historical wooden building facade overview.

Fig. 9 and 10. On the left – insulated building, where instead of cornice is constructed “wind box”. On the right – cornice with jagged band peculiar to Kuldīga old town. Buildings can be insulated only from inside not to lose cornice solutions and brick elements.

planning, compactness of buildings. For example, assessing to extend the town hall, there were couple of projects defined. One of them was to extend the building, from the point of authors, less harmful for historical environment – outbuilding on the basement level, that could not be seen from the street, meanwhile it would destroy traditional landscape of the backyard. Appraising this way and the situation in the nature, the best solution was found – to rebuild subsidiary building of town hall – garage adapt as administrative space (Figure 11). To find the place for all functions, the existing buildings in the old town should be used.

Changes of building or space functions should be planned in the way auxiliaries needed for providing functions would be “hidden”. For example, planning cafe in the historical gallery type shed, the place for switching substation box, air conditioner and other technical matters should be foreseen so it does not disturb the landscape of backyard, as it is showed on Figure 12. Mostly such devices should be placed in subsidiary buildings or in roof store, not to be next to facade.

Improvement of historical town environment in most cases is a responsibility of municipality. It is renovation of streets and squares, small architecture forms: lighting, flower boxes, indications etc. Municipality specialists work out or approve guidelines for renovation of historical environment, and these guidelines are considered in each project implemented. For last few years special attention is paid to the environment available for disabled persons: blind, deaf and with movement defects, as well for mothers with a baby carriage and cyclists. In historical environment these requirements can be considered partly because of creative projecting, for example, convex ramp in Figure 13 or transferable ramp at entrance to the building.

Nowadays we may see layers from 50th and 60th in town environment that physically and ethically are old. Sometimes dismantling is not an option because they have become technical necessity for the buildings. For example, fastening wall of Venta riverside next to ancient brick Vault Bridge. There was a solution found to improve the functionality of this wall, modifying it as recreational terrace and view point (Figure 14 and 15). It is important to consider environment style, materials, language of forms when you choose improvement elements.

V. ESTHETICAL AND PROFESSIONAL RESPONSIBILITY PLANNING HISTORICAL ENVIRONMENT

Planning in historical environment has to recognize responsibility that is defined by ethical and professional aspects. It is not enough to look at particular building or place to build. To understand specific and protected values of environment, place has to be observed in wide context, get acquainted with building style.

Client’s requirements can’t affect projecting personnel so far that they ignore values and characteristics of particular place. Designer has to try to find common solution among client and specifics of the environment. Environment features and it’s requirements has to be explained, has to try to find possibilities to implement the clients requirements in respect to cultural heritage. Client mostly has no understanding about common values of old town and that his building is a part of complex. Owners think that authentic parts are preserved only because of

former owners had no money to renovate and replace. If they find finances, according to owners, building has to be renovated in modern style. Interests of owners meet requirements of cultural

Fig. 11. Historical depot, what will be rebuilt for administrative use, to avoid building outbuilding to town hall (in background).

Fig. 12. Cooling device next to historical gallery type shed where café is situated.

Fig. 13. Convex ramp (on the left) provides accessibility to the places of different levels, at the same time it is an element that fits into the old town environment.

environment protectionists, but specialists assess environment as a whole, including particular building for renovation.

Heritage of Kuldīga old town is protected already for a long time, therefore new regulations should not be defined or from political position should not be decided to preserve historical environment or not. Requirements are included in town building rules: “..in case of lost or destroyed buildings it is prohibited to form parks, squares or parking lots instead, but the building should be renovated in its historical place and size..” [6].

Designer is a professional mediator between client, his desires and protectors of monuments, whose interest is to preserve context of historical environment. In case the designer with essential responsibility has no understanding about common features of environment and specific requirements, then it is difficult to reach results appropriate to historical environment.

New formations in historical environment cannot be appraised by principle “like – dislike”, “nice – not nice”, but according to authentic criteria. It’s appraisal in scale of point or “positive – negative” system can relatively objective show appropriation of planned object. Important, that professional working on tasks of planning and architecture, considers the same principles. Then, apprising project conception and drafts according to the task and terms, it is quite objective to assess [7].

In historical environment, where are small original substance loses (like in Kuldīga), modern architecture should not be created as a contrast to historical buildings, because it may destroy perspective of streets and backyards, and roof landscape. In such environment, buildings as author’s copyright that shows specific authors manuscript. Building has to be projected according to building traditions as for size as for materials and details. Such approach should be used in renovation of Kuldīga old town buildings.

REFERENCES

1. **Trušņš J.** *Labdabīga un ilgtspējīga pilsētu attīstība. Konceptijas un principi.* Rīga: RTU, 2000, 7. lpp.
2. *Kuldīgas pilsētas teritorijas attīstības programma.* Kuldīgas pilsētas dome, 2007. [Tiešsaiste 05.01.2009.]. <http://www.kuldiga.lv/index.php?cat=199>
3. *Kuldīgas novada pašvaldība. Aptauja „Kuldīgas novada iedzīvotāju viedoklis par Kuldīgas vecpilsētu”.* Kuldīga, 2009. Pieejama Kuldīgas novada pašvaldības būvniecības nodaļas arhīvā.

4. *Kuldīgas novada pašvaldība. Aptauja „Kuldīgas vecpilsētas ielu, ietvju un laukumu segumi”.* Kuldīga, 2009. Pieejama Kuldīgas novada pašvaldības būvniecības nodaļas arhīvā.
5. Vispārīgie būvnoteikumi. *Ministru kabinets*, 2010. [Tiešsaiste 05.04.2010.]. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=42807>
6. Kuldīgas pilsētas teritorijas plānojums un apbūves noteikumi. *Kuldīgas pilsētas dome*, 2007. [Tiešsaiste 20.03.2010.]. <http://85.15.207.186/portal/lv/DevProg/index2.htm>
7. **Blūms P.** *Dažas atziņas par galvenajiem mūsdienu vēsturiskās pilsētvides saglabāšanas un attīstības principiem. Ziņojums konferencē „Kuldīgas vecpilsēta šodien, rīt – Latvijā, Eiropā”*, 2004. [Elektronisks resurss, pieejams Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā]

Jana Jākobsone. Mgr. arch. in Riga Technical university, faculty of Architecture and Urban planning. (2008), nascent Dr. arch.

DIRECTOR of Town planning department, CITY ARCHITECT, Kuldīga City Council (since 2006); Project leader “Restauration of Kuldīga old brick bridge (2007–2008); ARCHITECT / CITY PLANNER of Town planning department, Kuldīga City Council (2005–2006); ARCHITECT in planning Bureau “Arho” – (2001–2005).

Previous publications:

- **Jākobsone J.** *Value of cultural heritage in human value system. Kuldīga Old Town as an Example.*

The International Scientific Conference “The European Cultural Heritage: Hansa Window”. Reader. Great Novgorod, Russia. 21.–30.pp. (15.06.2009.)

- **Strautmanis I., Jākobsone J.** *Cultural heritage protection, preservation and development in historical centres of modern towns. In context of Kuldīga, Europe, Nordic countries.* The International Conference „YOCOCU 2010, Youth in the Conservation of Cultural Heritage”. Reader. – Palermo, Italy, 2010.

- **Jākobsone J.** *Kuldīga Old Town in Venta River Valley – Problems and Experience to Preserve Cultural and Natural Heritage.* The International Scientific Conference “PECSRL The permanent European conference for the study of the rural landscape 24th session living in landscapes knowledge, practice, imagination”. Book of abstracts. Liepāja, Latvija, 2010.

CONTACT DATA

Jana Jākobsone
Kuldīga Regional government, Department of town planning
Address: Baznīcas iela 1, Kuldīga, LV-3301, Latvia
Phone: +371 26474315
E-mail: jjakobsone@gmail.com

Fig. 14 and 15. Elements of town environment – supporting wall of Venta riverside – functional transformation providing recreational terrace.

Jana Jākobsone. Vēsturiskās vides atjaunošana un saglabāšana Kuldīgā funkcionālā kontekstā

Raksts tapis, lai izvērtētu īpašnieku vēlmes pēc vēsturisko ēku un vides funkcionālajiem uzlabojumiem un to iespējamo ietekmi uz vēsturisko vidi kopumā. Kuldīgas attīstības stratēģija ir “..saglabāt tās vienkāršājo kultūrvēsturisko mantojumu – vecpilsētas un dabas kompleksu..”, teikts pilsētas attīstības programmā [2]. Vienlaicīgi nepieciešams līdzsvars starp vides un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un teritorijas ekonomisko attīstību. Kaut arī Kuldīgā kultūrvidē, kultūrainava tiek uzskatīta par nozīmīgu vērtību, plānojot konkrētus pasākumus tās saglabāšanai, tomēr mūsdienu sabiedrības prasības nosaka nepieciešamību funkcionāli uzlabot gan vēsturiskās ēkas, gan pilsētvidi kopumā. Lai gadiem ilgi saglabātu vērtības, kuras minējuši pilsētnieki, speciālisti un tūristi, nepieciešams ievērot līdzsvarotu attīstību un vispirms definēt vērtības, tad svarīgākos funkcionālos uzlabojumus, kas ļautu sabiedrībai komfortabli dzīvot vēsturiskajā vidē, un tikai tad noteikt robežas, kādās uzlabojumi iespējami. Rakstā analizēti Kuldīgas vecpilsētā realizēti vēsturisko ēku uzlabošanas piemēri: energoefektivitātes paaugstināšana, ēku paplašināšana, jumta stāva izbūve u.tml. Rakstā izvērtēta arī Kuldīgas iedzīvotāju aptauja par vecpilsētas vērtībām un viņu izpratne par tām, par pareizu atjaunošanu un nepieciešamību saglabāt. Rakstā analizēta Kuldīgas kultūrvēsturiskā vide un definētas tās vērtības autores skatījumā. Apskatīts arī jautājums par arhitektu ētisko un profesionālo atbildību, projektējot vēsturiskā vidē.

Jana Jākobsone. Historical Environment Renovation and Preservation in Kuldīga in Functional Context

Article is written to assess owner's desires to improve historical buildings and environment functionality and it's possible influence on historical environment in total. The development strategy of Kuldīga is “..to preserve its unique cultural heritage – complex of old town and nature..” says in town development program [2]. At the same time balance between environment and cultural heritage preservation and economical development of territory is needed. Although cultural environment, cultural landscape is perceived as important value in planning preservation activities, however requirements of nowadays society determines necessity of functional elaborations of historical buildings and town environment in general. To preserve the values for long time that inhabitants, specialists and tourists mentioned, sustainable development has to be considered and first of all values has to be defined then most important functional elaborations that would allow society to live comfortably in historical environment and after that - borderlines has to be set to find the possibilities to implement. There are examples analyzed about improvements of Kuldīga old town buildings: improvement of energy efficiency, extension of buildings, building of roof store etc. in the article. There is evaluation of Kuldīga inhabitant's survey about values of old town and their understanding about them, about right renovation and necessity to preserve in the article. Kuldīga cultural environment is analyzed and defined its values from point of view of author. Question about architect's ethical and professional responsibility is touched, when the planning is done in historical environment.

Яна Якобсоне. Обновление и сохранение исторической среды в Кулдиге в функциональном контексте

Статья написана что бы оценить желания владельцев улучшить исторические здания и функциональность окружающей среды и их потенциальное воздействие на историческую среду в целом. Для конкретного города – Кулдига – исторический центр планируется и разработан таким образом, что “сегодняшние потребности не подвергает опасность будущих поколений удовлетворять их” [1], принимая во внимание принципы планирования устойчивого развития. Задачами устойчивой среды являются: содействие сохранению культурного наследия, рационального использования здания, улучшению общественного пространства, развитие культурного взаимодействия и интеграции общества, улучшение жизненно пространство и условий. Она имеет три измерения – экономическое, социальное и экологическое - и их развитие должно быть сбалансированным [1]. Стратегия развития Кулдиги “..сохранить уникальное культурное наследие – комплекс старого города и средью..”, говорится в программе развития города [2]. В то же время требуется баланс между окружающей среды и сохранения культурного наследия и экономического развития территории. Хотя в Кулдиге культурная среда, культурный ландшафт рассматривается как важное значение при планировании конкретных мер по его сохранению, но и требования современного общества устанавливают необходимость повышения функциональных и исторических зданий и городской среды в целом. Для того, что бы на протяжении многих лет сохранить ценности, которые были определены жителями города, специалистами и туристами, необходимо следовать сбалансированного развития и во первых определить значение наиболее важных функциональных улучшений, которые позволят обществу жить с комфортом в исторической среде, а затем определить, в каких пределах улучшения возможны. В статье анализируются примеры улучшения исторических зданий в старом городе Кулдиги: энергоэффективность, строительство расширение, строительство мансарды и т.д. В статье также рассматриваются обзор населения Кулдиги как они воспринимают старые ценности города, и их представление о них, для правильного восстановления и необходимости сохранить их. В статье анализируются культурно-историческая среда Кулдиги и определяет значения мнение автора. Кроме того, рассматривается вопрос о этики и профессиональной ответственности архитекторов, работая в исторических условиях.

This work has been supported by the European Social Fund within the project «Support for the implementation of doctoral studies at Riga Technical University».

Vēsturiskās vides atjaunošana un saglabāšana Kuldīgā funkcionālā kontekstā

Jana Jākobsone, Rīgas Tehniskā universitāte

Atslēgas vārdi: vērtības, vēsturiskā vide, funkcionāli uzlabojumi, atbildība arhitektūrā.

I. IEVADS

Lai konkrētas pilsētas – Kuldīgas – vēsturiskais centrs tiktu attīstīts tā, ka „šodienas vajadzību apmierināšanai nepieciešamo paaudžu iespējas apmierināt savējās” [1], jāievēro ilgtspējīgas plānošanas principi. Ilgtspējīgas vides mērķi ir: kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana, racionāla ēku izmantošana, sabiedriskās telpas labiekārtošana, kultūru mijiedarbības veicināšana un sabiedrības integrācija, dzīves telpas un apstākļu uzlabošana. Ilgtspējīgai videi ir trīs dimensijas – **ekonomiskā, sociālā un vides** –, un to attīstība jāplāno sabalansēti [1].

Kuldīgas attīstības stratēģija ir „saglabāt tās vienreizējo kultūrvēsturisko mantojumu – vecpilsētas un dabas kompleksu..”, teikts pilsētas attīstības programmā [2]. Vienlaicīgi nepieciešams līdzsvars starp vides un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un teritorijas ekonomisko attīstību. Kaut arī Kuldīgā kultūrvide, kultūrainava tiek uzskatīta par nozīmīgu vērtību, plānojot pasākumus tās saglabāšanai, tomēr mūsdienu sabiedrības prasības nosaka nepieciešamību funkcionāli uzlabot gan vēsturiskās ēkas, gan pilsētvidi kopumā. Lai saglabātu vērtības, kuras atzīmējuši pilsētas iedzīvotāji, speciālisti un tūristi, jāievēro līdzsvarota attīstība. Vispirms jādefinē vērtības, tad svarīgākie funkcionālie uzlabojumi un tikai tad jānosaka robežas, kādās tie iespējami.

II. KULDĪGAS VECPILSĒTAS VĒRTĪBAS

Lai noteiktu pieļaujamus funkcionālos vēsturiskās vides uzlabojumus, jānosaka kultūrvēsturiskās vērtības, kuras saglabājamās un nebūtu maināmas.

Kuldīgā vecpilsētas vides struktūrai raksturīgas vairākas tipiskas pazīmes:

- jumtu ainava, kas atklāj hronoloģiski atšķirīgu apbūvi, plānojuma struktūru un tipiskās atšķirības (materiāls, kolorīts u.c.);
- ielu apbūves raksturs: blīvums, mērogs, specifiski vides elementi;
- apjoma un fasāžu kompozīcija, proporcijas, tradicionālie būvmateriāli, kolorīts un faktūra;
- viduslaiku pilsētas ielu plānojums.

Kuldīgas kultūrvēsturiskās vides saturu veido aizsargājamās un saglabājamās iezīmes:

- visu sastāvdaļu autentiskums, ietverot vēlākus uzslāņojumus, kuriem nav destruktīvas ietekmes;
- telpiskā struktūra: silueti un panorāmas, skatu perspektīvas, ielu tīkls, parcelācija, vēsturiskā apbūve, tās mērogs un proporcijas, ūdensteces, ūdenstilpes u.c.;
- arheoloģiskais kultūras slānis;
- mākslu mijiedarbība: dekoratīvā māksla, būvamatniecības

darinājumi, tehnoloģijas, vietai tradicionāli materiāli, krāsa, faktūra;

- publiskās telpas labiekārtojums: ainavu arhitektūra, apstādījumi, ielu, laukumu segums un virszemes inženierbūves;
- kultūras ainava, kas veidojusies cilvēka un dabas mijiedarbībā;
- interjeri.

Šīs vērtības kopumā veido unikālo vēsturisko pilsētvidi, ko nedrīkst radikāli mainīt, jo tādējādi tiktu izjaukts kontekstuālais līdzsvars.

Runājot par Kuldīgas vēsturiskā centra vērtībām, jāatzīmē šādi elementi:

- viduslaiku pilsētas plānojuma struktūra;
- Ventas upe, senleja un rumba (nozīmīgs ģeoloģiskais un ģeomorfoloģiskais objekts) un Ventas kanāls;
- senais ķieģeļu velvju tilts;
- sarkano māla kārniņu jumtu ainava;
- viduslaiku vēsturiskais centrs ap Alekšupīti;
- ēku detaļas: būvgaldniecības elementi (durvis un vējlodziņi virs tām, logi, robdēļi), ieejas pakāpieni (lievenis), metālkalumi (vējrādītāji, margas, vārti).

Kuldīgas vēsturiskā centra vērtību veido ainava, kurā saglabājušās liecības gan par cilvēka iecerēm pārveidot dabu, gan dažādus laikmetus raksturojuši kultūrvēsturiskie objekti.

Kuldīgas vecpilsētas vērtību, līdzīgi kā jebkura mākslas darba vērtību, iedzīvotāji nosaka pēc sev vien zināmiem kritērijiem. Citiem nozīmīga liekas Ventas rumba ar ķieģeļu velvju tiltu, citiem – konkrētas senas ēkas koka pildīņu durvis. 2009. gada aptaujā redzams, ka Kuldīgas iedzīvotāju izpratne šajā ziņā ir atšķirīga no speciālistu – mantojuma pētnieku un sargātāju – izpratnes. Piemēram, uz jautājumu „Kura, jūsuprāt, ir vecpilsētā vislabāk atjaunotā ēka?” pilsētnieki pārsvarā atbildējuši, ka tā ir viesnīca „Metropole”, taču tās atjaunošanā nav ievēroti vēsturisku ēku saglabāšanas principi. Šī ēka ir uzcelta gandrīz no jauna (1. un 2. attēls) [3].

Turpretī Kuldīgas muzeju, kurā vēsturisku ēku konservēšanas un atjaunošanas principi ir ievēroti (3. attēls), novērtējuši tikai trīs iedzīvotāji [3].

Aptaujas rezultāti norāda, ka vajadzīga nepārtraukta sabiedrības izglītošana, lai kultūrvēsturiskā vide tiktu atjaunota ar svarīgiem funkcionāliem uzlabojumiem, tomēr ievērojot vēsturisku ēku saglabāšanas principus, materiālus un metodes.

Jautājumā par Kuldīgas vecpilsētas nozīmīgākajām vērtībām iedzīvotāji pārsvarā minējuši vispāratzītās, kuras pilsēta reklamējusi kā sava tēla sastāvdaļu, piemēram, seno ķieģeļu velvju tiltu un Ventas rumbu, vecpilsētu ar tās ieliņām un iekšpagalmiem, sarkanos kārniņu jumtus (4. attēls) [3]. Šajās iedzīvotāju atbildēs nav minētas ēku detaļas – durvis, virsgaismas lodziņi, kokgriezumi u.c., kas nosaka vēsturisko ēku raksturu. To vienreizīgums izpaužas kā amatnieka roku darbs konkrētā ēkā. Daudzās Kuldīgas vecpilsētas ēkās šīs detaļas ir autentiskas, ar dabisko patīnu.

Vietas, kuras iedzīvotājiem patīk un nepatīk, uzskatāmi norāda aptaujā iegūtā „izjūtu karte” (5. attēls). Tajā redzams, ka Kuldīgas vecpilsētas vērtības koncentrējas ap ķieģeļu velju tiltu un Ventas rumbu. Kā autentiskie objekti minēti ķieģeļu velju tilts, Kalna un Rumbas iela, Rātslaukums. Šīs vietas jā saglabā un jā atjauno ar īpašu rūpību un izpratni par vēsturiskām vērtībām [4].

Vai iedzīvotāju vēlme nomainīt savas mājas senās, amatnieku darinātās koka ārdurvis pret plastikāta durvīm ir mūsdienu tehnoloģiju un materiālu pieejamības diktētais funkcionālais uzlabojums vai subjektīvi emocionāla kaprīze? Kuldīgas vecpilsētas gadījumā atbilde uz šo jautājumu atrodama normatīvajos aktos – pilsētas apbūves noteikumos, kas nosaka iespējamus uzlabojumus vēsturiskajās ēkās un vidē.

Iepazīstot nosacījumus, kādi jāievēro, atjaunojot vēsturiskas ēkas, iedzīvotāji bieži vien ar prasībām nav apmierināti. Saskaņā ar pilsētnieku domām – ja viņi dzīvo šādā unikālā vietā, tad pašvaldībai un valstij jārod finansiāls atbalsts ēku atjaunošanai. Uz jautājumu vai iedzīvotāji vēlas dzīvot ēkās, kas būvētas pēc mūsdienu prasībām, t.i., „Ja jums piedāvātu pārcelties uz daudzdzīvokļu mājām ārpus centra, vai jūs būtu ieinteresēts?”, pārsvarā atbildēts noraidoši. Tiek minēti dažādi iemesli: nevēlēšanās dzīvot daudzdzīvokļu mājās; lieli maksājumi par apkuri; patīk dzīvot vecpilsētā u.c. Savukārt iedzīvotāji, kuri vēlētos pārcelties uz daudzdzīvokļu mājām ārpus vecpilsētas, min šādus iemeslus: nebūtu birokrātisku šķēršļu; ir labierīcību trūkums un malkas apkure utt. [3].

III. VĒSTURISKU ĒKU UN VIDES FUNKCIONĀLA UZLABOŠANA

Vēsturiskajos pilsētu centros iespējami dažādi vides atjaunošanas un papildināšanas veidi. Tos nosaka atšķirīgie pilsētu attīstības aspekti:

- saglabājusies vide bez būtiskiem substances zudumiem, piemēram, Kuldīga un Cēsis, vai arī vide, kurā ir lieli oriģinālās substances zudumi (karos zudušas ēkas, pat kvartāli), piemēram, Dobeles, Talsi;
- vēsturiskās vides likumiskais ietvars – normatīvie akti, kas reglamentē saglabāšanas, aizsardzības un atjaunošanas prasības;
- politiskā nostādne – pilsētas vadības izpratne par nepieciešamību saglabāt kultūrvēsturisko mantojumu.

Kuldīgas vecpilsēta saskaņā ar minētajiem aspektiem saglabājusies bez lieliem substances zudumiem – ar viduslaiku plānojumu un lielu daļu 19. gs. vidus apbūves. Vēsturisko vidi aizsargā normatīvie akti: pilsētas vēsturiskais centrs ir pilsētbūvniecības un arheoloģijas piemineklis (aizsargāts jau kopš 1969. gada), kurā atrodas atsevišķi arhitektūras, vēstures, mākslas un arheoloģijas pieminekļi. Pilsētas apbūves noteikumi izvirza striktas prasības vides saglabāšanā. Pilsētas vadības politiskā nostādne jau ilgu gadu bijusi saglabāt un popularizēt kultūrvēsturisko mantojumu. Tas iekļauts pilsētas attīstības programmā, kurā minētas galvenās stratēģiskās vadlīnijas: „...saglabāt tās vienreizējo kultūrvēsturisko mantojumu – vecpilsētas un dabas kompleksu” [2]. Vēsturiskais centrs iekļauts pasaules mantojuma (UNESCO) Latvijas pagaidu sarakstā un ieguvis Eiropas mantojuma vietas godu.

Izvērtējot šos aspektus un Kuldīgas kultūrvēsturisko vidi, secinu, ka pēc normatīvajiem aktiem vecpilsētas atjaunošanā pārsvarā būtu

jāizmanto restaurācija – „būves vēsturiskā veidola atjaunošana, pamatojoties uz vēsturiskās informācijas zinātnisku izpēti” [5], ar nelieliem izņēmumiem iespējama renovācija – „būves vai tās daļas remonts (kapitālais remonts), lai atjaunotu būvi vai tās daļu, nomainot nolietotojušos nesošos elementus vai konstrukcijas, kā arī mērķtiecīgu funkcionālu vai tehnisku uzlabojumu ieviešana būvē, nomainot tās apjomu un funkciju” [5].

Ēku īpašnieku un citu iedzīvotāju vēlamie funkcionālie uzlabojumi pārsvarā saistās ar namu atjaunošanu, pilsētas vidi atstājot pašvaldības ziņā. Strādājot pašvaldībā un ikdienā uzklusot īpašnieku vēlmes pēc funkcionāliem uzlabojumiem ēkās, secinu, ka izplatītākie ir:

- siltumtehniskās noturības paaugstināšana: siltināšana, logu, durvju maiņa;
- mūsdienīgas komunikācijas: pilsētas ūdensvads, kanalizācija, apkure, internets, satelīttelevīzija;
- ēku vizuālā un tehniskā stāvokļa uzlabošana – nesošo konstrukciju nomainīšana, fasādes apdare, jumta maiņa;
- ēkas vai telpu grupas funkciju maiņa;
- ēku paplašināšana – piebūvju bloķēšana vai stāvu skaita palielināšana;
- jumta stāva izbūve;
- vides pieejamība personām ar īpašām vajadzībām;
- vizuālās komunikācijas objekti (reklāma, informācija utt.).

IV. KULDĪGAS VECPILSĒTAS ĒKU ATJAUNOŠANAS PIEMĒRI, IZVĒRTEJOT ĪPAŠNIEKU VĒLAMOS FUNKCIONĀLOS UZLABOJUMUS

Uzklusot namu īpašnieku vēlmes un izvērtējot to realizāciju, jāsecina: lai gan vecpilsētas apbūves noteikumi izvirza striktas prasības vēsturiskās vides un ēku atjaunošanā, tomēr funkcionālie uzlabojumi, ja tie netiek projektēti ar pietāti pret pagātnes mantojumu un ja netiek ievēroti vēsturisku ēku atjaunošanas principi, vēsturiskā vidē var ienest nevēlamas un neizdzēšamas pēdas. Par to liecina konkrēti piemēri.

Lai izbūvētu jumta stāvu, tas jāizgaismo. Lai saglabātu Kuldīgas vecpilsētai tradicionālo sarkano kārniņu jumtu ainavu, nav atļauts lietot stikla pakešu jumta logus, bet ir atļautas jumta izbūves: „Rekonstruējamo ēku jumtu izbūves veido ar simetrisku divslīpņu vai izliektu jumtu atbilstoši katras ēkas arhitektūras stilam un kvartāla kontekstam” [6]. Jumta izbūve, kas nepareizas siltināšanas dēļ neatbilst ēkas arhitektūras stilam (6. attēls), kvartāla kontekstam un nav raksturīga vēsturiskajai videi. Atzinīgi vērtējama vēsturiskām tradīcijām atbilstoša jumta izbūve, kas veicota pēc vecpilsētā esošiem 20. gs. sākuma analogiem (7. attēls).

Lai paaugstinātu logu energoefektivitāti, ēku īpašnieki pārsvarā vēlas tos nomainīt pret plastikāta rāmju logiem ar stikla paketi. Līdz 2007. gadam pilsētā bija pieļauts kompromiss – drīkstēja nomainīt logu iekšējos rāmjus (8. attēls). Šāds risinājums saglabāja ārējos logus un paaugstināja ēku siltumnoturību. Tomēr, pieļaujot šo risinājumu, tika zaudēti celtnu tipam un laikmetam atbilstoši logu rāmju risinājumi. Logi ir viena no unikālajām pilsētas būvgaldniecības vērtībām, jo ēkās saglabājušies autentiski, amatnieku darināti logu rāmji ar metālkalumu detaļām. Lai saglabātu kopējo vēsturisko vidi, tos nevajadzētu nomainīt. Lai paaugstinātu logu energoefektivitāti, tie regulāri jāapkopj: jātīra, jākrāso un, iespējams, jāaprīko ar gumijas blīvēm.

Vēsturisku ēku fasādes siltināšana no ārpuses nebūtu pieļaujama ne tikai tādēļ, ka tiek zaudēta autentiskā apdare, bet arī tādēļ, ka nav iespējams nodrošināt Kuldīgas vecpilsētai raksturīgo dzegas risinājumu ar robdēli (10. attēls). Dažos gadījumos Kuldīgas vecpilsētas ēkām raksturīgās dzegas vietā ierīkota “vēja kaste” (9. attēls).

Nebūtu atbalstāma ēku paplašināšana vēsturiskā vidē, kuras vērtības ir plānojums, nami, kas saglabājušies kopš 19. gs. sākuma un to iekšpagalmi, jo tā tiktu izjaukts vēsturiskais un tradicionālais plānojums, apbūves blīvums. Piemēram, izvērtējot nepieciešamību paplašināt Kuldīgas rātsnamu, tika izstrādāti vairāki varianti. Viens bija ēku paplašināt, pēc autoru domām, vēsturiskajai videi iespējami nekaitīgākā veidā – piebūve cokola stāva līmenī, kas no ielas nebūtu redzama, tomēr izjauktu tradicionālo pagalma ainavu. Izvērtējot šo variantu un situāciju dabā, tika rasts labākais risinājums pārbūvēt rātsnama palīgēku – garāžu, pielāgojot to administrācijas telpām (11. attēls). Lai rastu vietu visām funkcijām, vecpilsētas apbūvē vispirms jāizmanto tur jau atrodošās ēkas.

Ēkas vai telpu funkciju maiņa vēsturiskā celtnē jāplāno tā, lai palīgierīces, kas vajadzīgas funkciju nodrošinājumam, tiktu „noslēptas”. Piemēram, plānojot kafejnīcu vēsturiskā galerijtipa šķūnī, jāparedz vieta elektrosadales skapim, kondicionieriem un citām tehniskām ierīcēm, lai tās nebojā iekšpagalma ainavu (12. attēls). Pārsvārā šīs ierīces būtu izvietojamas palīgēkās vai jumta stāvā, lai tās neatrastos pie fasādes.

Vēsturiskās pilsētvides uzlabošana vairumā gadījumu ir pašvaldības pārziņa. Tā ir ielu un laukumu atjaunošana, mazās arhitektūras formas: apgaismojums, puķu kastes, norādes utt. Pašvaldības speciālisti izstrādā vai apstiprina vadlīnijas vēsturiskās vides atjaunošanai, un projektētāji tās ievēro konkrētos projektos. Pēdējos gados īpaša uzmanība pievērsta tam, lai vide būtu pieejama gan cilvēkiem ar redzes, dzirdes un kustību traucējumiem, gan māmiņām ar bērnu ratiņiem, gan velobraucējiem. Vēsturiskajā vidē šīs prasības var ievērot tikai daļēji, turklāt radoši projektējot, piemēram, kā ietves līmeņa maiņas risinājums (13. attēls) vai pārvietojams panduss pie ēkas ieejas.

Mūsdienu pilsētvidē uzskatāmi redzami 50., 60. gadu uzslāņojumi, kas fiziski un morāli novecojuši. Dažreiz demontāža nav iespējama, jo tie jau kļuvuši par tehniski nepieciešamām būvēm. Piemēram, Ventas krasta stiprinājuma siena pie senā ķieģeļu velvju tilta. Tika rasts risinājums šo balstu funkcionāli uzlabot, pārveidojot par atpūtas terasi un skatu laukumu (14. un 15. attēls). Labiekārtojuma elementu izvēlē būtiski ir ievērot vides stilistiku, materiālus, formu valodu.

V. ĒTISKĀ UN PROFESIONĀLĀ ATBILDĪBA, PROJEKTĒJOT VĒSTURISKĀ VIDĒ

Projektējot vēsturiskā vidē, jāapzinās atbildība, ko nosaka gan ētiskais, gan profesionālais aspekts. Nepietiek tikai ar konkrētas ēkas vai būvvietas apskati. Lai izprastu vides specifiskās un aizsargājamās vērtības, vieta jāapskata plašākā kontekstā, jāiepazīst apbūves stilistika.

Pasūtītāja prasības nedrīkstētu profesionālu projektētāju iespaidot tiktāl, ka viņš ignorētu konkrētās vietas vērtības un raksturu. Projektētājam jāmeģina rast kopsaucēju starp pasūtītāju un vides specifiku. Jāizskaidro vides iezīmes un no

tām izrietošās prasības, jāmeģina rast iespēja pasūtītāja vēlmes īstenot, respektējot kultūrvēsturisko mantojumu. Pasūtītājam bieži vien nav izpratnes par vecpilsētas kopējām vērtībām un to, ka arī viņa ēka ir kompleksa sastāvdaļa. Īpašniekiem dažkārt šķiet, ka ēkas autentiskās detaļas saglabājušās tikai tādēļ, ka iepriekšējiem iemītniekiem nav bijis naudas tās atjaunot vai nomainīt. Ja finanses tiek atrastas, tad, pēc īpašnieku domām, ēka jāuzlabo pēc mūsdienu prasībām. Īpašnieku intereses saskaras ar kultūrvēsturiskās vides sargātāju prasībām, taču speciālisti vidi vērtē kopumā, ieskaitot konkrēto atjaunojamo ēku.

Kuldīgas vecpilsētas mantojums ir aizsargāts ilgstoši, tādēļ nav jāizstrādā jauna normatīvā bāze vai politiskā līmenī jālemj, vai vēsturiskā vide saglabājama vai ne. Prasības iekļautas pilsētas apbūves noteikumos: „...zaudētas apbūves vai tās bojāejas gadījumā aizliegta parka, skvēra vai autostāvvietas izveidošana tās vietā, bet gan atjaunojama apbūve tās vēsturiskajā vietā un apjomā.” [6].

Projektētājs ir profesionāls vidutājs starp pasūtītāju, viņa vēlmēm objektā un pieminekļu sargātājiem, kuru interese ir saglabāt vēsturiskās vides kontekstu. Ja projektētājam, kuram būtiskais pienākums uzticēts, nav izpratnes par vides kopīgajām iezīmēm un specifiskajām prasībām, tad vēsturiskajai videi atbilstošu rezultātu grūti panākt.

Jaunveidojumus vēsturiskā vidē nedrīkst vērtēt pēc principa „patīk – nepatīk”, „glīts – neglīts”, bet gan pēc autentiskuma kritērijiem. To summa vai nu pēc ballu, vai plusu un mīnusu sistēmas var samērā objektīvi norādīt plānotā objekta iederīgumu. Svarīgi, lai profesionālis, izstrādājot plānošanas un arhitektūras uzdevumu, ievērotu tādu pašu principu. Tad, vērtējot projekta koncepciju un skiču stadiju pēc uzdevuma un nosacījumu atbilstības, var diezgan objektīvi to izvērtēt [7].

Vēsturiskajā vidē, kurā ir mazi oriģinālās substances zudumi (kā Kuldīgā), nav jārada mūsdienu arhitektūra kā vēsturisku ēku kontrasts, jo tas var sabojāt ielu, iekšpagalmu perspektīvu un jumtu ainavu. Šādā vidē nav nepieciešamas ēkas kā autordarbi, kas attaino konkrēta autora rokrakstu. Ēka jāprojektē saskaņā ar būvniecības tradīcijām gan apjomā, gan materiālos, gan detalizācijā. Šādi būtu jārikojas, atjaunojot Kuldīgas vecpilsētas ēkas.

ATTĒLI

1. un 2. att. Viesnīca „Metropole” – Kuldīgas iedzīvotāju skatījumā vislabāk atjaunotā ēka vecpilsētā. Saskaņā ar būvniecības terminoloģiju – rekonstruēta ēka.
3. att. Kuldīgas novada muzejs atjaunots pēc vēsturisku ēku konservēšanas principiem. Saskaņā ar būvniecības terminoloģiju – restaurēta ēka.
4. att. Kuldīgas vecpilsētas vērtības iedzīvotāju skatījumā. [4]
5. att. Izjūtu karte, kas (pēc Kuldīgas iedzīvotāju domām) norāda vērtīgākās, tīkamākās, nepatīkamākās, autentiskākās un labāk atjaunotās vietas vecpilsētā. [4]
6. un 7. att. Kreisajā attēlā – jumta izbūve, kas neatbilst vēsturiskajai videi. Labajā – videi atbilstoša izbūve.
8. att. Loga energoefektivitātes paaugstināšana: iekšējā koka rāmja nomainīšana pret plastikāta rāmi ar stila paketi. Iekšējā vērtnē ir bez dalījuma un ar platu rāmja daļu, bez profilējuma – tā vizuāli neiederas vēsturiskās koka ēkas fasādes kopskatā.
9. un 10. att. Kreisajā attēlā redzama siltināta ēka, kurai raksturīgās dzegas vietā ierīkota „vēja kaste”. Labajā attēlā – Kuldīgas vecpilsētas ēkām raksturīga dzega ar robdēli. Ēku var siltināt tikai no iekšpuses, lai nezaudētu dzegas risinājumu un ķieģeļu apdari.
11. att. Vēsturiskais depo, ko paredzēts pārbūvēt par administrācijas ēku, lai pie rātsnama (fonā) nebūtu jāceļ piebūve.
12. att. Dzesēšanas iekārta pie vēsturiska galerijtipa šķūņa, kurā ierīkota kafējnīca.
13. att. Lokveida panduss (pa kreisi) nodrošina vides pieejamību ietves līmeņa maiņas vietā, vienlaikus tas ir vecpilsētai atbilstošs pilsētvides elements.
14. un 15. att. Pilsētvides elementa – Ventas krasta atbalsta sienas – funkcionāla pārveide par atpūtas terasi.

ĪZMANTOTIE AVOTI

1. **Trušiņš J.** *Labdadīga un ilgtspējīga pilsētu attīstība. Konceptijas un principi*. Rīga: RTU, 2000, 7. lpp.
2. *Kuldīgas pilsētas teritorijas attīstības programma*. Kuldīgas pilsētas dome, 2007. [Tiešsaiste 05.01.2009.]. <http://www.kuldiga.lv/index.php?cat=199>
3. *Kuldīgas novada pašvaldība. Aptauja „Kuldīgas novada iedzīvotāju viedoklis par Kuldīgas vecpilsētu”*. Kuldīga, 2009. Pieejama Kuldīgas novada pašvaldības būvniecības nodaļas arhīvā.
4. *Kuldīgas novada pašvaldība. Aptauja „Kuldīgas vecpilsētas ielu, ietvju un laukumu segumi”*. Kuldīga, 2009. Pieejama Kuldīgas novada pašvaldības būvniecības nodaļas arhīvā.
5. Vispārīgie būvnoteikumi. *Ministru kabinets*, 2010. [Tiešsaiste 05.04.2010.]. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=42807>
6. Kuldīgas pilsētas teritorijas plānojums un apbūves noteikumi. *Kuldīgas pilsētas dome*, 2007. [Tiešsaiste 20.03.2010.]. <http://85.15.207.186/portal/lv/DevProg/index2.htm>
7. **Blūms P.** *Dažas atziņas par galvenajiem mūsdienu vēsturiskās pilsētvides saglabāšanas un attīstības principiem. Ziņojums konferencē „Kuldīgas vecpilsēta šodien, rīt – Latvijā, Eiropā”*, 2004. [Elektronisks resurss, pieejams Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā]

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts RTU doktora studiju īstenošanai».